

Henric Hertzman
Fakultetskanslichef
Humanistiska fakultetskansliet

Regeringen
Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

Gestaltad livsmiljö – En ny politik för arkitektur, form och design (SOU 2015:88)

Stockholms universitet har anmodats yttra sig om rubricerat betänkande. Humanistiska fakultetsnämnden som fått i uppdrag att avge yttrande har, efter hörande av Institutionen för kultur och estetik, följande att anföra.

Inledning

Stockholms universitet välkomnar betänkandet Gestaltad livsmiljö. Nya nationella och politiska mål för arkitektur-, form- och designområdena har en hög angelägenhetsgrad i dagens samhälle som präglas av urbanisering och stadsexpansion. Det arbete som bedrivits i exempelvis Danmark visar att detta är en fruktbar väg att gå. Behovet av bostäder är idag stort i många svenska städer, framför allt i storstäderna, men också i mindre orter. Skillnaderna mellan landsbygd och stadsmiljö ökar, liksom mellan bostadsområden i urbana samhällen, vilket riskerar att ytterligare öka segregeringen. Att ta ett helhetsgrepp om arkitektur, form och design blir då av synnerligen stor betydelse. Det finns även ett stort allmänt intresse för arkitektur, form och design som det är väsentligt att fånga upp.

Kunskap, kompetens och samverkan

Kunskapsuppbyggnad, kompetens och samverkan är avgörande faktorer för att få till stånd en väl fungerande politik gällande den gestaltade livsmiljön, vilket utredningen också betonar. Forskning om arkitektur och bebyggd miljö är ovärderlig för att förstå och kunna tolka ett historiskt skede likaväl som samtiden för att därigenom även kunna ha en beredskap inför framtiden. Utredningen framhåller detta och beskriver också väl den forskning som idag bedrivs rörande arkitektur, design och konsthantverk/slöjd – men enbart vid de tekniska och konstnärliga högskolorna och vid Sveriges lantbruksuniversitet – och reproducerar därigenom den bild som Formas tecknade med sin genomgång av forskningen 2006. Både då och nu utelämnas den konstvetenskapliga forskningen som bedrivs vid många av landets stora universitet (bl a i Göteborg, Linköping, Lund, Stockholm, Uppsala). Detta är anmärkningsvärt mot bakgrund av att arkitekturhistoria räknas till ämnet konstvetenskap, och att det inom denna universitetsdisciplin traditionellt har bedrivits och alltjämt bedrivs forskning om arkitektur med anknytning till gestaltning och gestaltad livsmiljö. Följaktligen utelämnas i utredningen också de tidskrifter med anknytning till ämnet konstvetenskap som publicerar aktuell forskning om arkitektur och bebyggelse.

Offentlig konst utgör sedan länge självklara inslag i offentliga miljöer och i bostadsområden, inomhus såväl som utomhus. Trots det finner uppenbarligen inte utredningen att offentlig konst utgör en del av en gestaltad livsmiljö då konsten inte har fått något utrymme i utredningen. Stockholms universitet ser detta som en brist i utredningen. Konstvetenskaplig forskning kan bidra till en fördjupad kunskap om gestaltad offentlig (livs)miljö, konstnärlig utsmyckning i bostadsområden och offentliga miljöer, offentliga parker och stadsplanering ur ett såväl historiskt som dagsaktuellt perspektiv.

Utredningen refererar tidigare utredningar om gestaltad livsmiljö och områdena arkitektur, form och design. Genomgående i dessa utredningar, liksom i det nu aktuella betänkandet, är att landskapsarkitekturen har en svag ställning. Med tanke på den vikt utredningen tillmäter utemiljöer, särskilt i relation till förtätningar är det anmärkningsvärt att landskapsarkitektur som kompetensområde och som uttrycksform inte definieras av utredningen. Utredningen framhåller att kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer ska tillvaratas och förstärkas, men att det inte behövs som särskilt mål eftersom detta redan uppfylls av andra nationella mål. Detta är förvisso riktigt. Samtidigt leder dagens hårda exploateringsstryck till att parkmark och grönområden som ännu inte blivit uppmärksammade som väsentliga för kulturmiljövården ses som tomma ytor som kan tas i anspråk för bostadsbyggande. Med nationella mål som tydligare inkluderar landskapsarkitektur i arkitektur, form och design kan en långsiktig planering för såväl användande som bevarande av äldre urbana utemiljöer uppnås.

Statens centrum för arkitektur och design – ArkDes

Stockholms universitet ställer sig kritiskt till förslaget att en statlig myndighet – ArkDes – skall ersättas av en annan nybildad statlig myndighet, särskilt eftersom ArkDes redan idag bedriver mycket av det arbete som den nya myndigheten föreslås uträtta. ArkDes med dess omfattande samlingar har avgörande betydelse för forskning, förmedling och utställning i ett nationellt såväl som ett internationellt perspektiv. Samlingarna med dess kombination av ritningar, modeller, handlingar, fotografier och böcker stammar ur en rad enskilda arkitekters arkiv och representerar mer än bara sig själva; de representerar arkitekternas professionella verksamhet och kunskapsuppbyggnad samt en mediering av denna verksamhet och utgör därmed grunden för vidare forskning, förmedling och kunskapsspridning genom utställningsverksamhet. Samlingarna medger inte enbart forskning om internationellt uppmärksammade arkitekter som Gunnar Asplund och Sigurd Lewerentz, utan även om vardaglig arkitektur och bebyggelse, inte enbart som estetik och form utan också som symbolvärde, funktion, representation, liksom utifrån perspektiv rörande genus, klass, etnicitet och ekonomi. Samlingarna utgör en odelbar helhet där delarna har betydelse för hur helheten kan förstås. En delning av samlingarna och biblioteket samt en nedläggning av utställningsverksamheten minskar värdet på de enskilda delarna, men innebär också en nedprioritering av angelägen forskning som bedrivs med utgångspunkt i samlingarna. Samlingarnas sammanhang är sålunda ovärderligt för att i grunden förstå hur arkitektur produceras, reproduceras och manifesteras. ArkDes används av många forskare inom ämnena konstvetenskap och kulturarvsstudier, men också i undervisningen i dessa ämnen.

Att Sverige med sin starka arkitekturtradition och mot bakgrund av dagens stora intresse för arkitektur, form och design inte skulle ha råd att ha ett eget museum som ställer ut arkitektur och bildar grunden för avancerad forskning i likhet med de som finns i till exempel Finland, Norge, Nederländerna, USA och Kanada är häpnadsväckande. Oavsett vilken myndighet som skulle ta över ansvaret skulle det behöva tillföras betydande ekonomiska resurser och kompetens för att kunna bedriva verksamheten på en sådan professionell nivå som motsvarar samlingarnas betydelse. Vilken annan statlig myndighet har för övrigt möjlighet att ta ansvar för samlingarna – som dessutom förvaras i specialutformade magasin?

Barnperspektivet

Utredningen framhåller vikten av att barnperspektivet tas till vara när det gäller förmedlingen av arkitektur, form och design, vilket är lovvärt. Utredningen behandlar också barns rätt att vara med och påverka den egna livsmiljön, vilket även det är angeläget. Detta kunde dock ha artikerats ännu tydligare. Vi ser idag hur förtätningen i de större städerna leder till att förskolegårdar blir allt mindre, och som en följd av det att det blir ett allt större tryck på lekplatserna i de offentliga parkerna. Förtätningen leder också till att grönområden bebyggs vilket gör att antalet tillgängliga utemiljöer per barn blir färre. Skolor och förskolor finns inte med bland alla de utgiftsområden som anses ha stor betydelse för att kunna genomföra den tänkta politiken avseende en gestaltad livsmiljö. Här hade det varit önskvärt med en större tydlighet från utredningens sida. Barnperspektivet tas för övrigt väl till vara vid dagens ArkDes med särskilda skolprogram, även för barn med funktionshinder.

Beslut att avge detta yttrande är fattat av Humanistiska fakultetens dekanus professor Bengt Novén efter föredragning av fakultetskanslichef Henric Hertzman.

Bengt Novén

Henric Hertzman